

Колодзінський М.

Воєнна доктрина українських націоналістів. – К.: Основа, 2019. – 287 с.

В історії українського націоналізму 1920–1930-х рр. чільне місце займає постать Михайла Колодзінського (1902–1939 рр.), який за короткий відрізок часу пройшов шлях від рядового члена УВО й ОУН до начальника генерального штабу Організації народної оборони «Карпатська Січ», що в березні 1939 р. вчинила відчайдушний опір агресії угорських військ на Закарпатті, під час якої він і загинув. Якщо про військово-політичну діяльність полковника Гузара (один із псевдонімів М.Колодзінського) в Карпатській Україні опубліковано багато праць, то аналіз його літературної спадщини ще чекає ґрунтовного

дослідження. Маємо на увазі, перш за все, книгу «Воєнна доктрина українських націоналістів». Сучасні українські дослідники О.Зайцев¹, В.Кримінський², В.Рог³, О.Кучерук⁴ здійснили спроби аналізу головної військової та геополітичної праці М.Колодзінського. О.Баган уважав її «своєрідним синтезом військово-геополітичних ідей українського вольового націоналізму міжвоєнної доби»⁵, а О.Погібко відносив до «перших спроб системного погляду» на воєнну доктрину українських націоналістів⁶.

М.Колодзінський працював над книгою в період між 1935 і 1937 рр., перебуваючи в еміграції (Німеччина, Бельгія, Франція, Югославія). З окремих його листів відомо, що в написанні цієї праці був зацікавлений тодішній керівник ОУН Є.Коновалець, який просив «закасати рукави і підготувляти Ваш реферат»⁷. Аналогічне прохання висловив Я.Стецько⁸. Лист останнього датований 10 березня 1939 р., тобто за 7–8 днів до загибелі М.Колодзінського. На перший погляд може здатися, що полковник Гузар не встиг завершити книгу, однак таке твердження буде невірним. Відомо, що в рукописному варіанті вона розповсюджувалася серед членів ОУН, її переписували від руки й обговорювали. Доказом цього є спогади Я.Гайваса⁹.

Першу частину праці М.Колодзінського «Українська воєнна доктрина» було видано 1940 р. у Кракові, а 1957 р. перевидано в Торонто Товариством колишніх вояків

¹ Зайцев О. Воєнна доктрина Михайла Колодзінського // Україна модерна. – Вип.20. – Л., 2014. – С.245–256.

² Кримінський В. Аналіз світогляду радикального крила членів ОУН через призму «воєнної доктрини» Михайла Колодзінського // Військово-історичний меридіан [Електронний науковий фаховий журнал]. – С.51–61.

³ Рог В. Вступне слово // Колодзінський М. Воєнна доктрина українських націоналістів. – К., 2019. – С.3–8.

⁴ Кучерук О. Рико Ярій – загадка ОУН. – Л., 2005. – С.174–175.

⁵ Баган О. [Рец.] Нове видання з історії ідеології та геостратегії українського вольового націоналізму: Колодзінський М. Воєнна доктрина українських націоналістів. Київ, 2019. 287 с. // Проблеми гуманітарних наук: Серія «Історія». – Вип.2(44). – Дрогобич, 2019. – С.332.

⁶ Погібко О.І. Воєнна доктрина України – нормативно-правове підґрунтя законодавчого забезпечення оборони держави // Прикарпатський юридичний збірник. – Вип.3(9). – Івано-Франківськ, 2015. – С.18.

⁷ Кучерук О. Осмислення Організацією українських націоналістів в добу Євгена Коновальця проблеми підготовки до збройної боротьби за державне відновлення України // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип.24. – Л., 2014. – С.109.

⁸ Там само.

⁹ Гайвас Я. Воля ціни не має. – Торонто, 1971. – С.265.

УПА. Зараз зберігається у Центральному архіві УПА в Києві. Розділ «Національне повстання» з коментарями О.Зайцева опубліковано 2013 р. у журналі «Україна модерна». Повністю книга опублікована 2019 р. в київському видавництві «Основа». Текст супроводжують передмови В.Рога (с.3–8) і О.Куцина (с.9–11), ґрунтовна біографічна стаття М.Посівнича (с.255–271).

Уже з першого розділу книги – «Проблема війни й воєнної доктрини в Україні й Європі в минулому» – видно, що її автор опрацював величезну кількість джерел, до аналізу яких підходив критично й об'єктивно. Варто погодитися з твердженням В.Яшана, що, навчаючись у коломийській гімназії, М.Колодзінський «зачитувався у воєнній літературі, пристрасно студіюючи життя й діла великих полководців»¹⁰. У цьому легко переконатися, коли аналізувати бібліографічний апарат його наукових праць, зокрема «Української воєнної доктрини». На сторінках цієї фундаментальної праці зустрічаємо згадки про Людовіка XI Розсудливого, французького монарха Карла VIII, короля Араґону, Валенсії, Сардинії та Наварри Фердинанда, Карла V Габсбурґа, Густава II Адольфа. М.Колодзінський ґрунтовно опрацював військову спадщину Г.Мольтке, А.Шліффена й особливо знамениту працю «Про війну» К.Клаузевіца. Давньоруських князів Олега, Ігоря, Святослава та Володимира Мономаха він вивчав на основі стародавніх джерел, зокрема праці Лева Диякона. В історії запорізького козацтва майбутній дослідник особливо захоплювався діяльністю Б.Хмельницького, І.Богуна та І.Мазепи. Будучи вченим-аналітиком, він об'єктивно й усебічно аналізував події національно-визвольних змагань 1917–1920-х рр., давав оцінку УНР і ЗУНР, УГА. Вивчав він також військове мистецтво Червоної армії, знав імена М.Тухачевського, К.Ворошилова, В.Блюхера, адже «ворогів треба знати». Захоплювався Наполеоном Бонапартом як військовим стратегом. Ці знання, багато з яких він почерпнув ще з гімназії, пізніше знадобилися М.Колодзінському під час роботи над своїми розвідками.

«Воєнна доктрина» цілком проникнута ідеєю незалежності. «Є щось фаталістично-величаве в нашій боротьбі за самостійність, – стверджує автор. – Так, як Цезар, здобуваючи Галію, відкривав цілу Європу для римської культури й цивілізації, так наші націоналістичні революційні армії мають відкрити західноєвропейській культурі простір, що простягається на схід і південний схід від України. А промінуючим центром цієї культури буде Київ. І ця нашу культурну місію, започатковану й полишену в спадщину нам працями, мусимо взяти як один муж в основу воєнної доктрини українських націоналістів, бо це надає глибокого змісту нашій нинішній боротьбі й єднає нас з минулим, як теж надає ціль нашому існуванню на майбутнє» (с.39).

Змістовним у всіх відношеннях став «Історичний огляд української воєнної доктрини», який М.Колодзінський поділив на окремі етапи: княжі, козацькі, найновіші часи. До речі, запропонована автором періодизація дає нам змогу простежити українську історію крізь призму державотворення. На глибоке переконання М.Колодзінського, «український народ має вроджені військові прикмети, які його окреслюють як народ войовників», а власне Україна «уявляла з себе в тому давньому часі воєнний табір і в цьому таборі виростали войовники, яких Олег, Ігор, Святослав та Мономах водили на підбій світу та Чорного моря» (с.40–41). Серед названих руських князів особливо симпатизує автор саме Святославі, який, ідучи на ворога, любляв говорити: «Іду на вас!». М.Колодзінський акцентує ще на одному висловлюванні Святослава, котре повністю поділяв: «За нашими військами завсіди була така слава, що без труду відбивали ми сусідні народи й без пролиття

¹⁰ Яшан В. Полковник Михайло Колодзінський // Городенщина: Історично-мемуарний збірник // Український архів. – Т.ХХХІІІ. – Торонто; Вінніпер, 1978. – С.633.

крові тримали в покорі цілі народи. Пропаде та слава, як тепер соромно уступимо перед греками. Від предків одержали ми мужність. Пригадаймо ж, яка непереможна була до цих часів наша сила й міцно биймося за своє спасіння. Це не наш звичай втікачами йти додому. Нам або жити з перемогою, або славно полягти, як слід хоробрим мужам» (с.42). Слова Святослава «поляжемо, а не осоромимо української землі, бо мертві не мають сорому» – не просто слова, але тверді переконання автора. Майбутні події в Карпатській Україні це яскраво довели. Відповідаючи на вимогу угорського посла до карпатських січовиків скласти зброю, М.Колодзінський рішуче заявив: «Ми не знаємо слова капітуляція [...] Ми складаємо найвиразніше свідоцтво своєї органічної приналежності до української нації»¹¹.

Порівнюючи добу Святослава з часами визвольних змагань 1917–1920-х рр., М.Колодзінський писав: «Нам не можуть імпонувати малі армії, малі концепції й малі люди. Творити мусимо велике й захоплююче, відповідно до нашого історичного призначення. Перемога наша в руках Бога, але героїство наше в наших руках. Тільки під Крутами й Базаром гинули так, як Святослав Завойовник. Більшість відділів української армії не вміла здобутися на ту великість. До перемоги, як і до лицарської смерті, треба нам великого духа» (с.44).

Класик англійської геополітики Г.Макіндер визначив основні постулати в геополітиці сили, які згодом набули особливої популярності у середовищі політиків: хто керує Східною Європою, той керує гартлендом (центр землі, серцевина суходолу – *Авт.*); хто керує гартлендом, той керує Світовим островом (включає два континенти – Євразію та Африку, оточені Світовим океаном – *Авт.*); хто керує Світовим островом, той керує світом¹². М.Колодзінський чудово розумів усю важливість цієї класичної формули, коли стверджував: «Воєнна доктрина українських націоналістів не може забути про те, що кожна п'ядь української землі пересякла нашою кров'ю. Не потом, бо піт лле і невільник, але чистою кров'ю, пролитою в боротьбі... Це все затверджує за нами право на Схід Європи й усякі зазіхання на нашу землю з боку інших народів ми мусимо з обуренням відкинути» (с.47). Хоча головним ворогом України М.Колодзінський цілком аргументовано вважав більшовицьку Росію, проте він також рішуче засудив гітлерівську Німеччину: «Про територіальні апетити цієї держави в Східній Європі можна би не згадувати в воєнній доктрині, якщо би вони були тільки політичної натури. Одначе Гітлер в "Майн кампф" пов'язує майже існування німецького народу зі здобуттям Сходу Європи, а тим самим робить з цього світоглядну справу націонал-соціалізму. Нас мусить обурити така експансивність Гітлера». А далі ще різкіше: «Бандити вони всі міжнародні, які хочуть з України зробити публічний дім, щоб могли провадити тут свої хижацькі плани. Звідки Гітлер дійшов до цього, щоби якраз Схід Європи вибрати для експансії німецького народу? Що його великий і ним обожнюваний народ вклав протягом віків у Схід Європи? Де ж були тоді німці, коли найбільша військова сила, яка коли-небудь була на землі, під проводом Бату-хана злягла на Східну Європу? Ціла середня Азія викинула з себе все, що мала войовничого, на підбій України. Наші предки не злякалися одначе тієї повені диких орд. Київ не піддався без боротьби татарам. Ця оборона Києва гідна того, щоб поставити її на першому місці в світовій історії» (с.47–48). М.Колодзінський, звісно, усвідомлював геополітичну роль Німеччини в тогочасній Європі, розумів, що з таким станом справ не можна не рахуватися, однак був прихильником самостійної державницької політики.

У козацькій добі, яка наступила після занепаду Давньоруської та Галицько-Волинської держав, М.Колодзінський побачив відновлення колишньої української

¹¹ *Єфремів С.* Бої на Карпатській Україні 14–15 березня 1939 р. – Івано-Франківськ, 2019. – С.62.

¹² *Дністрянський М.С.* Геополітика. – Л., 2011. – С.68.

воєнної доктрини. Як серед київських князів він виділяв постать Святослава, то піднесення козащини справедливо пов'язував з іменем Б.Хмельницького. Усіх попередників гетьмана він уважав «воєнними романтиками». Його постать цікавила автора перш за все з військового погляду, адже «таку армію, як її мав Хмельницький, виставляли тільки найсильніші імперії й великі вожді» (с.54). Сучасні історики В.Смолій і В.Степанков, відзначаючи величезний полководницький талант гетьмана, цілком вірно стверджують, що Б.Хмельницький «зумів створити бездатну, добре організовану й озброєну армію»¹³.

Заслугою Б.Хмельницького був той факт, що йому вдалося підняти на захист козацької України переважну більшість народу: «Наша воєнна доктрина знає тільки тотальну війну, в якій мусять брати участь всі фізичні, духовні й матеріальні сили української нації. Лише в тотальній війні може проявитися вповні геній України, як це було за Хмельницького, коли то на бойовому полі українського народу з'явилася ціла плеяда героїв, що можуть бути гордістю найвибагливішої і найславнішої нації» (с.56). Ці думки, висловлені М.Колодзінським, дуже нагадують ідеї, викладені Т.Карлайлом у праці «Герої, пошанування героїв і героїчне в історії». До військово-політичної еліти найближчого оточення Б.Хмельницького М.Колодзінський відносив І.Богуна, Д.Нечая, М.Кричевського, С.-Н.Мрозовицького (Морозенка), І.Золотаренка, А.Ждановича, які «були не тільки добрі виконавці планів Хмельницького й великі полководці під його рукою, але й самостійні вожді, які ні в чому не уступали маршалам Наполеона, а навіть їх перевищували» (с.56).

Полковникові І.Богуна М.Колодзінський навіть присвятив окремий історичний нарис. Перед нами ґрунтовне військово-наукове дослідження його життя й діяльності крізь призму народно-визвольної війни 1648–1654 рр. Щоб не вдаватися в деталі, звернемо увагу тільки на єдиний аспект. М.Колодзінський одним із перших в історіографії зауважив партизанські здібності полководця. «Богун – це перший партизан в козацьких війнах на більший розмір. Поляки від нього навчилися цього способу провадження війни. Прославлений поляками Чарнецький від Богуна навчився партизанської війни, при помочі якої прогнав з Польщі шведів. Чарнецький дорого платив Богунові за науку. Кілька разів стрічалися вони, Чарнецький завжди на голову бував розбитий, хоч мав кілька разів чисельніше військо. Порівняймо тепер, якої слави заживає Чарнецький у поляків, як у нас мало по суті знають про Богуна»¹⁴. Відомо, що М.Колодзінський ґрунтовно вивчав теорію і практику ведення партизанської боротьби, читав лекції на цю тематику. Під час оборони Карпатської України він цілком серйозно роздумував над можливістю ведення партизанської «малої війни» проти угорських військ¹⁵. На практиці підтвердив один зі своїх висловів, опублікованих на сторінках «Української воєнної доктрини»: «Культ героїв та плекання нашої бойової традиції є фундаментальною справою, що на ній розвивається воєнна доктрина українських націоналістів» (с.57).

«Найновіші часи» в розумінні М.Колодзінського – події національно-визвольних змагань українського народу 1917 – початку 1920-х рр., коли «ми одержали українську державу без великого бою, однак ми не вміли вдержати нашої самостійності, тому що не вміли зорганізувати відповідної військової сили» (с.60). Ці слова, безперечно, стосуються також здобуття Україною незалежності в 1991 р. Висновки М.Колодзінського про те, що «воєнна доктрина українських націоналістів мусить спиратися на соборній традиції, яка має значення для цілого народу, а не є предметом

¹³ Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. – К., 2003. – С.398.

¹⁴ Колодзінський М. Полковник Іван Богун: історичний нарис // Народна бібліотека «Наступ». – Ч.9. – Прага, 1941. – С.45.

¹⁵ Дад А. Чотири з тисячі: В дворіччя Березня Карпатської України. – Прага, 1941. – С.11–12.

культу одної провінції чи околиці» (с.60), продовжують залишатися актуальними й у наш час. Під «культу однієї провінції» він мав на увазі окремішність діяльності урядів ЗУНР та УНР, бойових операцій галицької й наддніпрянської армій. Він піддає нищівній критиці керівників Центральної Ради, гетьманату, Директорії, котрі не доклали достатніх зусиль, щоб на захист держави став весь народ.

«Военна доктрина» М.Колодзінського претендує на соборність і всеукраїнський характер, коли рідну державу активно підтримує переважна більшість її громадян: «Ми хочемо виграти війну, велику й жорстоку війну, яка зробить нас володарями Східної Європи. Ми хочемо виграти ту війну стратегічно, а не тільки тактично. Тому війну українських націоналістів треба брати в цілості» (с.65). М.Колодзінський був глибоко переконаний, що українські політики повинні робити висновки з попередніх невдач, аналізувати причини цих поразок, вивчати військовий досвід розвинутих держав. Він був одним із небагатьох військових фахівців того часу, хто закликав «студіювати війни, які вели більшовики», адже «нема де правди діти – ми програли війну, а вони – виграли» (с.69).

Тоді, коли М.Колодзінський працював над своєю «Українською воєнною доктриною», геополітика розвивалася швидкими темпами, перетворюючись на справжню науку. Німецький учений К.Гаусгофер навіть очолював Інститут геополітики, у виданнях якого друкувалися провідні фахівці цієї галузі знань¹⁶. Значний внесок у розвиток світової геополітики зробили С.Рудницький, Ю.Липа, Д.Донцов та ін.¹⁷ Геополітична концепція М.Колодзінського була більш радикальною за праці згаданих учених. Її автор, наприклад, географію українських земель С.Рудницького називав «перестарілою», віддаючи перевагу новітнім на той час дослідженням В.Кубійовича. «Военна географія і кордони України» – таку назву має окремий розділ у книзі М.Колодзінського. У стилі традиційної політичної географії та геополітики автор стверджував, що «держави з малим простором буде мати іншу воєнну доктрину, ніж держави з великим простором» (с.75). Він зробив спробу «виграти собі географічний образ України, за яку ми боремося». Був глибоко переконаний, що «кордони української держави мають покриватися з нашими політичними, стратегічними і економічними потребами» (с. 77).

М.Колодзінський докладно й точно робить опис того, що він називає «українським простором»: південні кордони України (с.78–80), кордони України з Румунією (с.81–82), із Мадяриною й Чехословаччиною (с.83–84), із Польщею (с.85–88), із білорусами (с.89–91), із Московщиною (с.92–101), із кавказькими народами (с.102–108). Говорячи про південні межі України, М.Колодзінський переконував, що «Україна мусить мати відповідний воєнний флот, щоби Дарданелли стали для неї отвором. Вистачить поглянути на карту Східної Європи, щоби засвідчитися, що життєвий центр України лежить над берегом Чорного моря» (с.78). Що стосується Криму, то «наш народ мусить бути приготований психічно в разі потреби скотитися лавиною степів і скинути кожного в море, хто буде оспорювати наше право на Крим» (с.79).

На думку М.Колодзінського, «зі сторони Румунії не буде загрожувати велика небезпека Україні, хіба щоби Румунії поспішили на допомогу інші держави. Наступ

¹⁶ *Веґеш М.М., Петрінко В.С.* Геополітична енциклопедія. – Ужгород, 2017. – 492 с.; *Веґеш М.М.* Світовий процес і геополітика. – Ужгород, 2017. – 303 с.; *Веґеш І.М., Веґеш М.М.* Карл Гаусгофер: штрихи до портрета геополітика // *Регіональні студії.* – 2020. – №20. – С.137–145; *Веґеш М.М.* Геополітична концепція Карла Гаусгофера // *Relatii Romano-ucrainene, istorie si contemporaneitate.* Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність. Romanian-ukrainian relations, history and present. – 2015. – С.143–152.

¹⁷ *Донцов Д.* Твори. – Т.1: Геополітичні та ідеологічні праці. – Л., 2001. – 488 с.; *Липа Ю.* Всеукраїнська трилогія: У 2 т. – Т.1: Призначення України. – К., 2007. – 336 с.; Т.2: Чорноморська доктрина. Чорноморський простір (Атлас). Розподіл Росії. – К., 2007. – 392 с.; Академік Степан Рудницький – основоположник української географічної науки / Відп. ред. О.І.Шаблій. – Л., 1994. – 136 с.

з румунської сторони може іти тільки в напрямі на Одесу і криворізький залізний басейн. З нашого боку наступ мусить іти просто на Бухарест і нафтові центри в Дамбовіца і Бузеу на північ від Будапешту, як рівно ж в Бакеу в Молдавії по відкиненню румунського фронту за Серет. Зрештою, проти Румунії ми будемо мати завжди союзників серед задунайських держав» (с.82). Додамо, що впродовж усього міжвоєнного періоду Румунія перебувала у дружніх стосунках з Чехословаччиною й допомагала Карпатській Україні поставками кукурудзи. Румунська влада засуджувала напади угорських і польських терористів на населені пункти Закарпаття. Ставши союзником Німеччини у Другій світовій війні, румунські війська взяли участь у захопленні Одеси. Про цей напрям румунської агресії саме й писав М.Колодзінський.

Значну увагу приділяв він геополітичному становищу Закарпаття. «Через посідання Закарпаття і хребта Чорногори, Горганів, Високого і Низького Бескида ми фактично стаємо ногою в середній Європі. Посідання Карпатського хребта від Дунайця по Золоту Бистрицю підносить оборонність України не тільки в разі нападу з півдня, але і з заходу. Карпати будуть закривати вихід в наше заплілля, бо легкий перехід через гори уможливило нам скоріє перекидання військ на Закарпаття» (с.83). Цікаві думки висловив М.Колодзінський щодо подальшої долі Чехословаччини: «Соборна Україна буде найбільшим оборонцем самостійності чехів і словаків» (с.84). Невдовзі він стане свідком подій, які призвели до державного розпаду ЧСР та утворення Карпатської України¹⁸.

У журналі «Війна й техніка» М.Колодзінський опублікував ґрунтовну наукову статтю «Воєнне значення і стратегічне положення Закарпаття», яка через деякий час була перевидана у збірнику статей Я.Оршана (Я.Чемеринського) німецькою мовою. У ній йшлося також про Німеччину, а тому не дивно, що текстом зацікавилися німецькі фахівці¹⁹. Автор у черговий раз акцентував на значенні Закарпаття для Української держави: «Через Закарпаття ми стали б твердою ногою в середній Європі й мали б відповідний вплив на її політику. Під оглядом стратегічним Закарпаття було б неocenним для оборонної системи української держави [...] Сильно уфортифіковані Карпати зможуть здержати ворожий наступ рівно з полудня як і з заходу. В цьому випадку має для нас неocenне значення Лемківщина. З неї ми вічно будемо загрозувати полудневій Польщі. Ніякий поляк не відважиться перейти на схід від Висли, якщо наперед не буде здобутою Лемківщина, сполучена фортифікаційною системою з Перемишлем і Львовом»²⁰. Думки М.Колодзінського підтримували М.Капустянський, Є.Онацький, В.Курманович та інші високі чини ОУН. Прихильно ставилася до проблеми самостійності України й частина представників німецького генералітету. Ще в листопаді 1937 р. Є.Коновалець запропонував створити окремий штаб Проводу українських націоналістів для Закарпаття, а в лютому 1938 р. він почав діяти. До нього ввійшли В.Курманович (керівник), Р.Сушко, Р.Ярий, О.Гасин, М.Колодзінський, В.Колосовський та М.Селешко²¹.

¹⁸ *Вегеш М.* Карпатська Україна: Документи і факти. – Ужгород, 2004. – 432 с.; *Його ж.* Колодзінський Михайло Франьович // Вони боронили Карпатську Україну: Нариси історії національно-визвольної боротьби закарпатських українців / М.М.Вегеш, М.В.Делеган, О.Д.Довганіч та ін.; відп. ред. М.М.Вегеш. – Ужгород, 2002. – С.490–492; *Його ж.* Наш край назавжди залишиться українським! // Наука і суспільство. – 1991. – №2. – С.26–29; *Його ж.* Полковник Михайло Колодзінський-Гузар у Карпатській Україні // Визвольний шлях. – 1993. Річник XLVI. – Кн.8(545). – С.955–957; *Вегеш М., Горват Л.-І.* Біля керма штабу Карпатської Січі // *Іх же.* Сторінки історії Закарпаття: Історичні статті, есе, історико-біографічні нариси. – Бухарест, 2003. – С.368–373.

¹⁹ Організація українських націоналістів: 1929–1954. – Париж, 1955. – С.132.

²⁰ Там само.

²¹ *Стахів В.П.* Почалося в Ужгороді, а закінчилося в Мармароському Сиготі: Декілька фрагментів подій з новішої історії Закарпаття з приводу 15-річчя постанови держави Карпатська Україна // Вісті Братства колишніх вояків 1 УД УНА. – 1954. – Ч.11/12 (49/50). – С.5–7, 10.

Як і всі інші керівники ОУН, М.Колодзінський негативно ставився до тогочасної Польщі. Він узагалі сформулював тезу, що «Польща є непотрібна держава в Європі, якщо є самостійна Україна» (с.87). Що стосується майбутнього українсько-польського кордону, то його «треба пересунути далеко на захід за Сян і не доходити до Вісли» (с.85). Під час короткого існування Карпатської України Варшава всіляко підтримувала Будапешт у територіальних претензіях до Закарпаття. Після окупації Карпатської України військами М.Горті на Верецькому перевалі в березні 1939 р. відбулося братання угорських і польських вояків із нагоди утворення спільного кордону. Негативно ставлячись до Польщі, М.Колодзінський не згадує про саботажні акції ОУН. На це звернув увагу польський історик Г.Мотика, який відзначав, що найбільша інтенсивність саботажу припала на період від 12 липня до 24 вересня 1930 р. Загалом було вчинено 199 диверсійних актів²². Інший польський дослідник Р.Висоцький, який опублікував нові архівні документи щодо пацифікації 1930 р., довів, що українське підпілля в особі ОУН не було «єдиним ініціатором саботажної акції»²³. Твердячи про радикалізм М.Колодзінського, Г.Мотика наводить цитату з його праці про польське повстання 1863 р.: «Треба крові, даймо море крові, треба терору, заведім пекольний, треба пожертвувати матеріальні добра, не лишім собі нічого. Маючи на меті вільну українську державу, йдім до неї всіми засобами й всіми шляхами. Не стидаймося мордів, грабіжі й підпалів. У боротьбі нема етики»²⁴. Дійсно, українсько-польські стосунки в міжвоєнний період були надзвичайно важкими та неоднозначними²⁵. Їх ускладнювали як саботажні акції ОУН, так і дії польських властей. Необхідно також погодитися з думкою англійського історика Н.Дейвіса, котрий цілком справедливо стверджував, що «мало-помалу угодовська політика (української політичної еліти – *Авт.*) поступилася тероризмові. Нелегальна Українська військова організація (УВО) та її наступниця від 1929 р. Організація українських націоналістів (ОУН) діяли з криївок на території Німеччини та Австрії й започаткували кампанії саботажу і вбивств, які в 1930-х рр. підточили всякі передбачувані сподівання на примирення»²⁶.

Що стосується білорусів, то, на думку М.Колодзінського, вони є нашими союзниками, а геополітика Східної Європи «засуджує нас з білорусами на вічну дружбу» (с.89). Це стосувалося також майбутніх українсько-литовських відносин. Автор «Української воєнної доктрини» справедливо відзначав, що «кордони з Москвою (тобто СРСР – *Авт.*) на півночі є найтяжчі, бо тут нема природних перешкод [...] лихо є ще в цьому, що Київ лежить заблизько до етнографічного кордону і підходи до нього зі сходу і з півночі є майже без жодної природної перешкоди» (с.92). Тож М.Колодзінський пропонує радикальне відсунення українсько-російського кордону: «Коли Брянськ, Курськ і Вороніж є в наших руках, то москалі мусять відсунути свою воєнну базу на Орел, Єлец, Липецьк і Тамбов. В цей спосіб північний фронт знаходився би далеко від Києва і Харкова» (с.93). Чіткою є позиція М.Колодзінського стосовно кордонів із кавказькими народами: «Бар'єр Кавказу забезпечує нас від сухопутного нападу з Малої Азії» (с.102).

²² Мотика Г. Від Волинської різанини до операції «Вісла»: Польсько-український конфлікт 1943–1947 рр. / Авториз. пер. з пол. А.Павлишина, післям. І.Льюшина. – К., 2013. – С.17–18.

²³ Висоцький Р. Пацифікація Галичини 1930 р.: Документи. – Т.1. – Л., 2019. – С.16.

²⁴ Мотика Г. Від Волинської різанини до операції «Вісла»... – С.15.

²⁵ Filar W. Kwestia Ukrainka w okresie międzywojennym (1918–1939). Україна у Другій світовій війні: українсько-польські стосунки // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип.13. – Л., 2005. – С.245–259; Bonusiak W. Stanica Ukrainka w Kaliszu w latach 1924–1939 // Там само. – С.260–271.

²⁶ Дейвіс Н. Боже ігрище: Історія Польщі / Пер. з англ. П.Таращук. – К., 2008. – С.750.

Охарактеризувавши всі відтінки майбутніх українських кордонів, М.Колодзінський, будучи справжнім патріотом соборної держави, підсумовує: «Українські націоналісти не сміють зректися ані одного квадратного метра з цієї землі. Тільки в цей спосіб проведені кордони дадуть українському народові змогу проявити себе в історії. Тільки такі кордони піднесуть оборонність України і дають всі можливості для українського народу розвинути до максимуму свої духовні і фізичні сили. Так зазначена Україна – це є наш стовп хребетний. Тут буде сконцентрована вся сила українського народу і тут лежить наша підстава для дальшого походу в наше майбутнє» (с.108).

Коли автор завершував рукопис своєї праці, українські землі перебували у складі різних державних утворень – СРСР, Польщі, Чехословаччини, Румунії. Невеличким острівцем омріяної свободи стала Карпатська Україна, котра спочатку виборолла автономію, а згодом проголосила незалежність. Саме в ній М.Колодзінський бачив зародок тієї України, яку описав у своїй «Українській військовій доктрині».

Велика соборна Україна за задумом М.Колодзінського повинна була виникнути під час глибоких революційних перетворень, які він назвав «націоналістичним повстанням», адже саме ОУН, на його переконання, мала його провести. Власне, чіткий план цього повстання був не менш радикальним, ніж ціла концепція мислителя: викликати повстання на всіх українських землях; надати йому організованих форм і зорганізувати з повстанських мас українську націоналістичну армію; поширити й закріпити владу на українських землях; знищити живі ворожі сили та перенести війну на ворожі землі (с.133). Сьогодні це може видатися чимось фантастичним. Концепція М.Колодзінського не лише була більш радикальною, ніж праці Ю.Липи й Д.Донцова. Полковника Гузара називали ідеалістом і мрійником навіть керівники ОУН. Можливо, саме завдяки його радикалізму книга 80 років знаходиться в архіві, не будучи опублікованою в повному обсязі.

Працю М.Колодзінського завершують розділи «Роль української еміграції в націоналістичній революції», «Україна і Центральна Азія», «Прометейський союз українського націоналізму і месіанізму», «Українська еміграція на Зеленому Кліні», «ОУН і союзники». Чекають на вихід друком матеріали, які зберігаються в Архіві ОУН, зокрема це стосується його епістолярної спадщини. Варто також опублікувати й перевидати ґрунтовні статті та брошури М.Колодзінського «Націоналісти й військове виховання», «Польське повстання 1863», «Залізнична комунікація в СРСР», «Полковник Іван Богун», «Военне значення і стратегічне положення Закарпаття», «Боротьба італійців за незалежність і соборність», «Партизанська війна» тощо. Це дозволить нам краще зрозуміти найрадикальнішу українську націоналістичну думку 1920–1930-х рр.

Микола Вегеш

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри політології і державного управління,
Ужгородський національний університет
(Ужгород, Україна), f-history@uzhnu.edu.ua

Степан Віднянський

доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
завідувач відділу історії міжнародних відносин
і зовнішньої політики України,
Інститут історії України НАН України
(Київ, Україна), stepanvid@ukr.net